

अवस्युरात्रेयः। इन्द्रः, ८ तृतीयपादस्य कुत्सो वा, चतुर्थपादस्य उशना वा, ९ इन्द्राकुत्सौ। त्रिष्टुप्।

इन्द्रो रथाय प्रवतं कृणोति यमध्यस्थान्मघवा वाजयन्तम्।

यूथेव पश्वो व्युनोति गोपा अरिष्टो याति प्रथमः सिषासन्॥ ५.०३१.०१

यम्। वाजयन्तम्- गतिसम्पन्नम्। मघवा- इन्द्रः। इन्द्रियाणामीशनाधिदेवतेन्द्रः। अध्यस्थात्- अधितिष्ठति। तस्मै। रथाय। इन्द्रः। प्रवतम्- प्रवणम्। करोति। गोपाः- गोपालः। पश्वो यूथेव- गोगणानिव। व्युनोति- स्वगणान् प्रेरयति। अरिष्टः- अहिंसितः। प्रथमः- मुख्यः। सिषासन्- सम्भक्तुमिच्छन्। याति- गच्छति॥१॥

आ प्र द्रव हरिवो मा वि वेनः पिशङ्गराते अभि नः सचस्व।

नहि त्वदिन्द्र वस्यो अन्यदस्त्यमेनोश्चिज्जनिवतश्चकर्थ॥ ५.०३१.०२

हरिवः- प्राणतुरगोपेत। प्र- प्रकर्षेण। आ- आभिमुख्येन। द्रव- सर। मा वि वेनः- विगतप्रियो मा भव। पिशङ्गराते- नानारूपदान। अभि- आभिमुख्येन। नः- अस्माभिः। सचस्व- सङ्गतो भव। इन्द्र। त्वदन्यः- त्वदितरः। वस्यः- श्रेयस्करः। नहि- न। अस्ति- भवति। अमेनान्- अपत्नीकान्। चित्- अपि। जनिवतः- पत्नीकान्। चकर्थ- अकरोः॥२॥

उद्यत्सहः सहस आजनिष्ट देदिष्ट इन्द्र इन्द्रियाणि विश्वा।

प्राचोदयत्सुदुघा वव्रे अन्तर्वि ज्योतिषा संववृत्वत्तमोऽवः॥ ५.०३१.०३

यत्- यदा। सहसः सहः- अतिशयशक्तिः। आ- समन्तात्। अजनिष्ट- जाता। तदा। इन्द्रः। विश्वा- सर्वाणि। इन्द्रियाणि- परमैश्वर्याणि। देदिष्टे- दिदेश। वव्रे अन्तः- आवरणे निरुद्धाः। सुदुघाः- गाश्चिद्रश्मीनिति भावः। प्राचोदयत्। वि ज्योतिषा- विशेषप्रकाशेन। संववृत्वत्- संवरणशीलम्। तमः- अन्धकारम्। अवः- निवारितवान्॥३॥

अनवस्ते रथमश्वाय तक्षन्त्वष्टा वज्रं पुरुहूत द्युमन्तम्।

ब्रह्माण इन्द्रं महयन्तो अर्केरवर्धयन्नहये हन्तवा उ॥ ५.०३१.०४

ते- तव । रथम्- लक्ष्यप्रापकरंहणप्रतीकं वाहनम् । अनवः- ऋभवाश्चित्किरणाः । अश्वाय- प्राणतुरगोपलब्धये । तक्षन्- निर्माणं कृतवन्तः । पुरुहूत- बहुभिराहूत । त्वष्टा- तनूकरणदेवता सूर्यः । द्युमन्तम्- दीप्तम् । वज्रम्- भवदायुधं ससर्ज । अहये हन्तवै- वृत्रहननाय । इन्द्रम्- ईशनाधिदैवतम् । ब्रह्माणः- उपासकाः । अर्कैः- मन्त्रैः । महयन्तः- पूजयन्तः । अवर्धयन् ॥४॥

वृष्णे यत्ते वृषणो अर्कमर्चानिन्द्र ग्रावाणो अदितिः सजोषाः।

अनश्वासो ये पवयौऽरथा इन्द्रेषिता अभ्यवर्तन्त दस्यून् ॥ ५.०३१.०५

इन्द्र । यत्- यदा । वृष्णे- वर्षकाय । ते- तुभ्यम् । ये । पवयः- पवमाना मरुतः । अनश्वासः अरथाः- यद्यप्यसहायास्तथापि । इन्द्रेषिताः- इन्द्रप्रेरिताः । दस्यून्- स्तेनान् स्वार्थैकपरान् । अभ्यवर्तन्त- अजयन् । ते । वृषणः- वर्षका मरुतः प्राणविशेषा वायवो वा । अर्क- मन्त्रम् । अर्चान्- अब्रुवन् । तदा । ग्रावाणः- अभिषवपाषाणाः स्थैर्यप्रतीकाः । अदितिः- अखण्डप्रकृतिश्च । सजोषाः- मरुद्भिर्भवत्कीर्तने सङ्गताः ॥५॥

प्र ते पूर्वाणि करणानि वोचं प्र नूतना मघवन्या चकर्थं।

शक्तीवो यद्विभरा रोदसी उभे जयन्नपो मनवे दानुचित्राः ॥ ५.०३१.०६

मघवन्- सम्पद्वन् । ते- तव । पूर्वाणि- प्राचीनानि । करणानि- कर्माणि । प्र- प्रकर्षेण । वोचम्- अवदम् । या- यानि । नूतना- नव्यानि । चकर्थ- अकरोः । तानि प्रवोचम् । शक्तीवः- शक्तिमन् । मनवे- विदुषे । दानुचित्राः- चित्रदानाः । अपः- मूलशक्तिधाराः । जयन् । उभे रोदसी- द्यावापृथिव्यौ । विभराः- धृतवानसि ॥६॥

तदिह ते करणं दस्म विप्राहिं यद्वन्नोजो अत्रामिमीथाः।

शुष्णस्य चित्परि माया अगृभ्णाः प्रपित्वं यन्नप दस्यूरसेधः ॥ ५.०३१.०७

दस्म- दर्शनीय । विप्र- मेधाविन् । यत् । अहिम्- वृत्रम् । घ्नन्- नाशयन् । ओजः । अत्र- अस्मिन्
देशे । अमिमीथाः- प्रकाशितवान् । तत् । ते- तव । करणम्- कर्म शोभनम् । शुष्णस्य- शोषकस्य ।
मायाः । परि अगृभ्णाः- परिगृहीतवान् । प्रपित्वं यन्- युद्धाय गच्छन् । दस्यून्- स्तेनान्
स्वार्थैकपरान् । अप असेधः- बाधितवान् ॥७॥

त्वमपो यदवे तुर्वशाया रमयः सुधुघाः पार इन्द्र ।

उग्रमया तमवहो ह कुत्सं सं ह यद्वा मुशनारन्त देवाः ॥ ५.०३१.०८

इन्द्र । तुर्वशाय- क्षिप्रकारिणे । यदवे- याज्ञिकाय । यजते इति यदुरिति शब्दकल्पद्रुमे । नियताय वा ।
यम उपरमे । त्वम् । सुधुघाः- शोभनदोग्ध्रीः । अपः- मूलशक्तिधाराः । पारे- तत्तरणाय । अरमयः-
रमितवानसि । उग्रम्- वीरम् । अयातम्- अगच्छः । कुत्सम्- कर्मशीलं स्वोपासाकम् । कुत्सा एते
हर्यश्वाय शूषमिति श्रुतावेवमेव दृश्यते । स्वोपासकम् । अवहः- प्रापितवान् । उशना- त्वां
कामयमान उपासकः । देवाः- विबुधाश्च । अरन्त- त्वां प्रपन्नाः ॥८॥

इन्द्राकुत्सा वहमाना रथेना वामत्या अपि कर्णे वहन्तु ।

निः षीमद्ध्यो धमथो निः षधस्थान्मघोनो हृदो वरथस्तमांसि ॥ ५.०३१.०९

इन्द्रकुत्सा- इन्द्रकुत्सौ । रथेन- लक्ष्यप्रापकरं हणप्रतीकवाहनेन । वहमाना- वहन्तौ । वाम-
युवयोरिन्द्रकुत्सयोः । अत्याः- प्राणाश्वाः । अपि । कर्णे- उपासकस्यातीन्द्रियश्रुतौ । आ वहन्तु-
प्रापयन्तु । सीम्- एनं शुष्णम् । अद्ध्यः- जीवोदकादुद्धृत्य । निः धमथः- नाशितवन्तौ । सधस्थात्-
स्वस्थानात् । निः- नाशितवन्तौ । मघोनः- इन्द्र । हृदः- हृदयात् । तमांसि- अज्ञानमयान्धकारम् ।
वरथः- निवारयथः ॥९॥

वातस्य युक्तान्सुयुजश्चिदश्चान्कविश्चिदेषो अजगन्नवस्युः ।

विश्वे ते अत्र मरुतः सखाय इन्द्र ब्रह्माणि तविषीमवर्धन् ॥ ५.०३१.१०

सुयुजः- शोभनयोगान् । वातस्य युक्तान् अश्वान्- प्राणतुरगान् । एषः- अयम् । कविः- क्रान्तदर्शी ।
अवस्युः- रक्षाकामः । अजगन्- अगच्छत् । अत्र- अस्मिन् स्थाने । विश्वे- सर्वे । ते- तव ।
सखायः- सुहृदः । मरुतः- प्राणविशेषाः । इन्द्र- परमेश्वर । ब्रह्माणि- मन्त्रान् । तविषीम्- शक्तिम् ।
अवर्धन्- अवर्धयन् ॥१०॥

सूरश्चिद्रथं परितक्म्यायां पूर्वं करदुपरं जूजुवांसम् ।

भरच्चक्रमेतशः सं रिणाति पुरो दधत्सनिष्यति क्रतुं नः ॥ ५.०३१.११

जूजुवांसम्- गतिशीलम् । सूरश्चिद्रथम्- सूर्यरथम् । परितक्म्यायाम्- युद्धे । पूर्वम् । उपरम्-
उपरतम् । करत्- अकरोत् । सूर्य आत्मा । रथो रंहणप्रतीकः । यद्यपि परमार्थतः सूर्यस्यात्मसूर्यस्य
वा रंहणो नास्ति तथाप्युपाधिना स भवतीव भाति । उपाधिबाधनमेव रंहणबाधनमित्युपचर्यते ।
एतशः- प्राणमयः । चक्रम्- स्वायुधम् । भरत्- धारयन् । सम्- सम्यक् । रिणाति- शत्रून् हिनस्ति ।
पुरः- पुरतः । नः- अस्मान् । दधत्- धारयन् । क्रतुम्- स्वप्रज्ञाम् । सनिष्यति- अस्मदर्थं सम्भाजनं
करोति ॥११॥

आयं जना अभिचक्षे जगामेन्द्रः सखायं सुतसोममिच्छन् ।

वदन्ग्रावाव वेदिं भ्रियाते यस्य जीरमध्वर्यवश्चरन्ति ॥ ५.०३१.१२

जनाः- हे विशः । सुतसोमम्- रसनिष्पादकम् । सखायम्- मित्रम् । इच्छन्- कामयन् । इन्द्रः ।
अयम्- एषः । अभिचक्षे- दर्शनाय । जगाम- गतवान् । यस्य- यस्मात् । जीरः- रसनिष्पादनम् ।
अध्वर्यवः- याज्ञिकाः । चरन्ति- कुर्वन्ति । स ग्रावा स्थैर्यप्रतीकः । वदन्- शब्दं मन्त्रं कुर्वाणः ।
वेदिम् । अव भ्रियाते- अभिहिते । आरोहतीति भावः ॥१२॥

ये चाकनन्त चाकनन्त नू ते मर्ता अमृत मो ते अंह आरन् ।

वावन्धि यज्यूरुत तेषु धेह्योजो जनेषु येषु ते स्याम ॥ ५.०३१.१३

ये । चाकनन्त- त्वां कामयन्ते । ते । मर्ताः- मर्त्याः । अमृत- अमृतस्वरूप । अंहः- अघम् । मो
अरन्- मा गच्छन्तु । यज्यून्- यजमानान् । वावन्धि- सम्भजस्व । येषु । ते- त्वदीया वयम् ।
स्याम- भवामः । तेषु । ओजः- बलम् । धेहि- धारय ॥१३॥